

Фінансові аспекти розвитку фармацевтичної галузі держави

Круп'як І.Й.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів імені С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету

Круп'як Л.Б.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту та публічного управління
Тернопільського національного економічного університету

У статті досліджено проблеми фінансового забезпечення розвитку фармацевтичної галузі держави, спричинені порушенням макроекономічної динаміки, несприятливим інвестиційним кліматом та вичерпанням потенціалу екстенсивного розвитку на фоні неефективних механізмів залучення фінансових ресурсів. Проаналізовано стан фінансування розвитку фармацевтичної галузі держави, оцінено його наслідки в умовах сучасних економічних перетворень. Узагальнено стимулюючі фактори залучення коштів іноземних інвесторів у фармацевтичну галузь держави, що сприяють активізації інвестиційного процесу, впровадженню нових технологій, розвитку фармацевтичного бізнесу, зростанню інвестиційного потенціалу галузі. Виокремлено особливості комерційного кредитування фармацевтичної галузі держави, кредитування у формі овердрафту та кредитування міжнародними фінансовими організаціями, що забезпечують безперервність процесу реалізації лікарських засобів та виробів медичного призначення, прискорюють фінансовий обіг ресурсів, сприяють підвищенню економічної ефективності галузі. Обґрунтовано заходи підвищення рівня фінансового забезпечення розвитку фармацевтичної галузі держави для запобігання негативним тенденціям макроекономічної динаміки, переорієнтації експорту національних фармацевтичних виробників, скорочення імпортозалежності фармацевтичної галузі, модернізації та розширення виробничих потужностей, виключення можливостей дискримінації продукції вітчизняних фармацевтичних виробників під час оголошення тендерів, створення спеціалізованих детермінант конкурентної переваги держави.

Ключові слова: фінансове забезпечення, фармацевтична галузь, капітальні інвестиції, фінансові ресурси, банківський кредит, бюджетні кошти, тендер, імпортозаміщення.

Круп'як И.И., Круп'як Л.Б. ФИНАНСОВЫЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ ФАРМАЦЕВТИЧЕСКОЙ ОТРАСЛИ ГОСУДАРСТВА

В статье исследованы проблемы финансового обеспечения развития фармацевтической отрасли государства, вызванные нарушением макроэкономической динамики, неблагоприятным инвестиционным климатом и исчерпанием потенциала экстенсивного развития на фоне неэффективных механизмов привлечения финансовых ресурсов. Проанализировано состояния финансирования развития фармацевтической отрасли государства, оценены его последствия в условиях современных экономических преобразований. Обобщены стимулирующие факторы привлечения средств иностранных инвесторов в фармацевтическую отрасль государства, которые способствуют активизации инвестиционного процесса, внедрению новых технологий, развитию фармацевтического бизнеса, росту инвестиционного потенциала отрасли. Выделены особенности коммерческого кредитования фармацевтической отрасли государства, кредитования в форме овердрафта и кредитования международными финансовыми организациями, которые обеспечивают непрерывность процесса реализации лекарственных средств и изделий медицинского назначения, ускоряют финансовый оборот ресурсов, способствуют повышению экономической эффективности отрасли. Обоснованы мероприятия повышения уровня финансового обеспечения развития фармацевтической отрасли государства для предотвращения негативных тенденций макроэкономической динамики, переориентации экспорта национальных фармацевтических производителей, сокращения импортозависимости фармацевтической отрасли, модернизации и расширения производственных мощностей, исключения возможностей дискриминации продукции отечественных фармацевтических производителей при объявлении тендеров, создании специализированных детерминант конкурентного преимущества государства.

Ключевые слова: финансовое обеспечение, фармацевтическая отрасль, капитальные инвестиции, финансовые ресурсы, банковский кредит, бюджетные средства, тендер, импортозамещение.

Krupjak I.Y., Krupjak L.B. FINANCIAL ASPECTS OF THE PHARMACEUTICAL INDUSTRY DEVELOPMENT OF THE STATE

The article examines the problems of financial support of the pharmaceutical industry development of the state which are caused by the violation of macroeconomic dynamics, an unfavorable investment climate and the exhaustion of the potential of extensive development against the background of inefficient mechanisms of the financial resources attracting. It has been conducted the analysis of financing of the pharmaceutical industry development of the state and was evaluated its consequences in conditions of modern economic transformations. It has been summarized stimulating factors attracting funds of foreign investors in the pharmaceutical industry of the country which contribute to enhanced of the investment process, adoption of new technologies, the development of the pharmaceutical business, the growth of the investment potential of the industry. It has been highlighted features of the commercial lending to the pharmaceutical industry of the state, lending in the form of overdraft and lending by international financial organizations that ensure the continuity of the sale of medicines and medical products, expedite the financial turnover of resources, and contribute to the economic efficiency of the industry. It has been substantiated measures for improvement the financial support of the pharmaceutical industry development of the state for preventing of negative trends in macroeconomic dynamics, reorienting of the national pharmaceutical manufacturers exports, reducing of the import substitution industrialization of the pharmaceutical industry, modernization and expansion of production capacity, exclusion of discrimination against domestic pharmaceutical manufacturers when tenders are announced, creating of specialized determinants of state competitive advantage.

Keywords: financial support, pharmaceutical industry, capital investment, financial resources, bank credit, budgetary funds, tender, import substitution industrialization.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В умовах сучасних економічних перетворень фармацевтична галузь держави є важливим сегментом національного ринку, що вирізняється наукоємністю, розвиненим кооперуванням, а також інтегрованою сферою підприємницької діяльності, яка пов'язана з виробництвом, зберіганням, поширенням лікарських засобів, виробів медичного призначення для задоволення потреб клієнтів та спрямована на отримання прибутку. Збалансований розвиток галузі передбачає акумулювання фінансових ресурсів для підвищення ефективності та конкурентоздатності вітчизняних фармацевтичних підприємств, переорієнтації експорту національних виробників з ринків країн з перехідною економікою до країн Європи. Водночас порушення макроекономічної динаміки, несприятливий інвестиційний клімат та вичерпання потенціалу екстенсивного розвитку на фоні неефективних механізмів стимулювання фінансування сповільнили надходження фінансових ресурсів у фармацевтичну галузь України. Отже, виникає необхідність пошуку нових, відповідних сучасним реаліям методичних підходів та технологій фінансового забезпечення розвитку фармацевтичної галузі держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним та практичним аспектам розвитку фармацевтичної галузі держави присвячено праці таких вітчизняних вчених, як В. Голубка [1], В. Демченко, Я. Деренська, О. Заміська, Д. Карамішев, В. Костюк, А. Котвіцька [3], І. Круп'як [4], І. Кубарева [5], Л. Литвиненко [6], К. Магалецький [7], Р. Майстро, О. Мех, З. Мушко, А. Немченко, І. Пестун,

О. Посилькіна, Ю. Пружников, Г. Фролова, Т. Шабельник.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на наявність багатьох публікацій з проблематики розвитку фармацевтичної галузі держави, подальшого дослідження потребують стан та наслідки фінансового забезпечення розвитку фармацевтичної галузі з урахуванням специфіки сучасних економічних перетворень.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз стану, особливостей фінансового забезпечення розвитку фармацевтичної галузі держави та оцінювання його наслідків в умовах трансформації сучасних економічних процесів для виокремлення напрямів оптимальної фінансової політики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток підприємств фармацевтичної галузі безпосередньо залежить від регулярності здійснення інноваційних процесів та забезпеченості інвестиційними ресурсами. Однак незначна кількість вітчизняних інноваційних препаратів на ринку пов'язана з високою вартістю досліджень та розроблень. При цьому витрати України на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи (НДВКР) щорічно скорочуються, а зараз в 5 разів нижчі, ніж у розвинених західних країнах. Питома вага витрат на НДВКР у державі не досягає 1%, а частка фармації не перевищує 0,1%, що стримує розроблення сучасних інноваційних препаратів [7].

Стратегічні іноземні інвестори через макроекономічну нестабільність та відсутність жорстких обмежень на імпорт лікар-

ських препаратів не зацікавлені у виробничих активах в Україні. Так, у 2014–2017 роках спостерігалось суттєве скорочення обсягу прямих іноземних інвестицій у фармацевтичне виробництво держави (рис. 1). Станом на 1 січня 2018 року обсяг прямих іноземних інвестицій у фармацевтичне виробництво скоротився на 22,8% порівняно з 2015 роком і на 54,3% порівняно з аналогічним періодом 2013 року, склавши лише 38,2 млн. дол. США [2]. Отже, для стимулювання залучення іноземних інвестицій у фармацевтичну галузь держави доцільно зменшити ризики (непередбачуваність регуляторних нововведень, неможливість прогнозувати динаміку курсу української валюти), визначити пріоритетні напрями інвестування, запровадити систему компенсаційних виплат та обмежень на імпорт медикаментів.

Процеси імпортозаміщення протягом останніх восьми років, що стимулюють залучення інвестицій, спостерігалися в госпітальному сегменті фармаринку держави, на якому переважають препарати українського виробництва, що акумулюють до 86% обсягу госпітальних закупівель в натуральному та більше 50% у грошовому вираженні [4]. Однак частка високовартісного сектору, до якого належить більшість інноваційних препаратів, залишалась незначною. При цьому 2017 рік характеризувався високими темпами приросту роздрібного та госпітального споживання лікарських засобів у доларах (+15%). Споживання в упаковках відновилося до докризового рівня. У грошовому вираженні цей показник збільшився на 19% порівняно з попереднім

роком, становлячи 70 млрд. грн. Зростання ринку забезпечувалося переважно за рахунок збільшення обсягів продажу в упаковках та перерозподілу споживання в бік високовартісних препаратів.

Незважаючи на позитивні аспекти імпортозаміщення, в державі зберігаються тенденції імпортозалежності. Так, згідно з оцінкою експертів Всесвітньої організації охорони здоров'я, лише 30% українського фармацевтичного ринку у вартісному вираженні займають вітчизняні лікарські засоби, а частка імпортованих лікарських засобів становить близько 70% [8]. Українські виробники перебувають у нерівних умовах зі своїми іноземними конкурентами, оскільки співвідношення вартості лікарських засобів вітчизняного виробництва та іноземного складає 1:5. Проте загальні підсумки господарювання за 2010–2017 роки вказують на високий рівень операційної рентабельності діяльності фармацевтичних підприємств та нарощування їх обсягів реалізації.

Водночас українська фармацевтична галузь за останні вісім років демонструє високі темпи зростання капітальних інвестицій у 18% на тлі більш низького середнього показника у 13% для інших галузей. Капітальні інвестиції збільшувались навіть у кризовий період 2014–2015 років, а досягли свого максимального значення (1 846 млн. грн.) у 2017 році (рис. 2). При цьому у кризовий період локальним виробникам вдалося суттєво покращити свої позиції на ринку. Перевагою таких виробників є можливість швидко

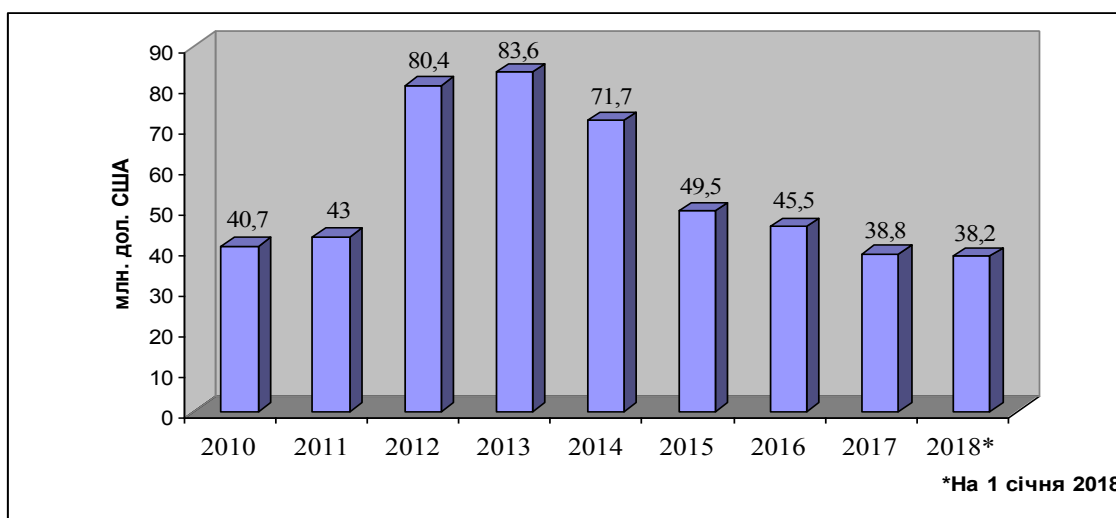

Рис. 1. Динаміка прямих іноземних інвестицій у фармацевтичне виробництво України у 2010–2017 роках
Джерело: побудовано автором за даними джерела [2]

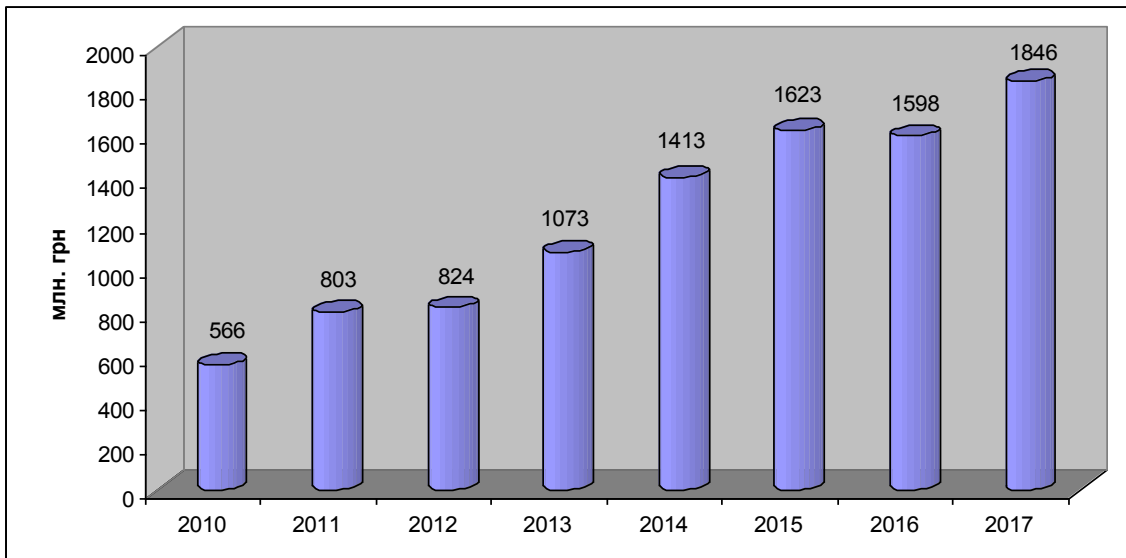

Рис. 2. Динаміка капітальних інвестицій у фармацевтичне виробництво України у 2010–2017 роках
Джерело: побудовано авторами за даними джерела [2]

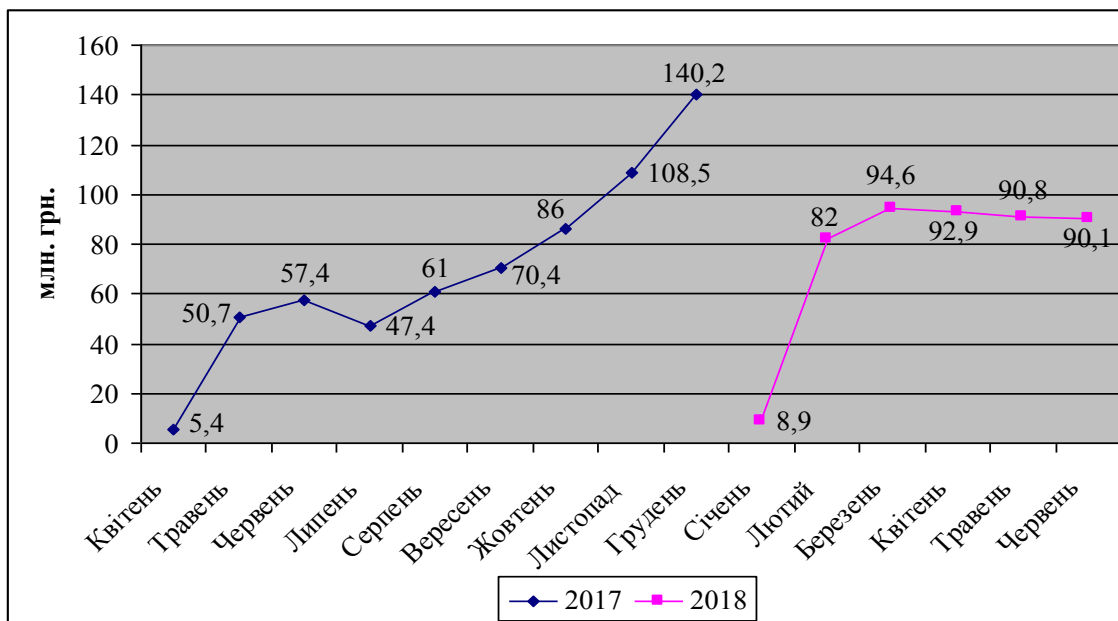

Рис. 3. Динаміка обсягу компенсованих аптекам коштів за відпущені препарати в рамках програми «Доступні ліки» з квітня 2017 року по червень 2018 року
Джерело: складено на основі аналітичної інформації щотижневика «Аптека» [8]

реагувати на зміну ринкових умов порівняно з імпортерами. Локальні гравці менш вразливі до процесів девальвації, що сприяє більшій конкурентоспроможності порівняно з імпортерами. Частка локальних виробників у 2010–2017 роках зростає на 14% [2].

Інвестовані кошти були витрачені на перехід на європейські стандарти так званої належної виробничої практики. Такого вкла-

дення вимагали зобов'язання держави в рамках міжнародних угод з ЄС, що дало змогу компаніям продавати свою продукцію в ЄС. Значна частина залучених інвестицій була спрямована на модернізацію виробництва, закупівлю сучасних виробничих ліній для традиційних препаратів. Так, Борщагівський ХФЗ модернізує цех з виробництва таблеток та капсул (інвестиції до 2019 року повинні

скласти 317 млн. грн), «Дарниця» витратила 20 млн. євро на створення високотехнологічного виробництва інфузійних розчинів [4].

Для забезпечення безперервного процесу реалізації лікарських засобів та виробів медичного призначення широко використовується комерційний кредит, що є проміжною ланкою між роздрібним та оптовим сегментами різних фармацевтичних підприємств. Така форма фінансування розвитку фармацевтичної галузі базується на принципах поворотності, терміновості, платності. Під час кредитування контрагенти несуть відповідальність за термін та якість виконання договірних умов. Його різновидом є консигнація, тобто форма комісійного продажу товару, за якої власник передає комісіонеру товар для реалізації зі складу комісіонера. Консигнація у фармацевтичній галузі застосовується під час промоції нових чи дуже дорогих лікарських засобів. Поширеним в галузі є також банківський кредит у формі овердрафту, тобто короткострокового кредиту в межах встановленого банком ліміту, що дає змогу здійснювати розрахунки за недостатності коштів на поточному рахунку клієнта. Банк списує кошти з рахунку клієнта в повному обсязі, тобто автоматично надає йому кредит на суму, що перевищує залишок коштів. Єдиною умовою кредитування є досвід надійних партнерських відносин. Цією формою кредитування користуються як роздрібні, так і оптові фармацевтичні підприємства. Використання кредитних ресурсів прискорює їх фінансовий обіг, стимулює підвищення економічної ефективності фармацевтичної галузі. Водночас високі відсоткові ставки банківського кредитування часто знижують попит на цей вид фінансових ресурсів.

В Україні фармацевтичну галузь кредитують також міжнародні фінансові організації. Виключно на комерційних засадах працює Європейський банк реконструкцій та розвитку (ЄБРР), що, на відміну від МВФ, надає лише цільові кредити під конкретні проекти приватним та державним структурам на потреби розвитку економіки. Окрім цільових кредитів, ЄБРР здійснює прямі інвестиції, а також надає технічну допомогу. Спеціальних коштів для такої допомоги ЄБРР не має, тому залучає інші ресурси зі створених у країнах ЄС спеціальних фондів, міжнародних організацій. Так, у 2016 році Європейський банк реконструкції та розвитку надав семирічний кредит українській фармацевтичній компанії ТОВ «НВК Екофарм» у розмірі 3,8 млн. дол. США [8]. Кредит було надано для фінансування завер-

шення будівництва виробничого підприємства у місті Славути та закупівлі відповідного обладнання. Передбачалося, що виробництво лікарських засобів на заводі відбуватиметься відповідно до вимог Належної виробничої практики (Good Manufacturing Practice, GMP). Кредит надавався в рамках програми прямого фінансування, метою якої було забезпечення малим та середнім підприємствам доступу до довгострокового фінансування з тривалим терміном погашення кредиту.

Важливим джерелом фінансування розвитку фармацевтичної галузі економіки держави є бюджетні кошти. Так, в Україні з квітня 2017 року реалізується урядова програма «Доступні ліки», відповідно до якої частина українців може придбати визначені ліки безоплатно або із суттєвими знижками. При цьому у 2017 році обсяг компенсованих аптекам коштів активно збільшувався з 5,1 млн. грн. у квітні до 61 млн. грн. у серпні, сягнувши 140 млн. грн. в останньому місяці року (рис. 3). У 2018 році на відшкодування вартості препаратів у бюджеті передбачено 1 млрд. грн. Водночас за шість місяців 2018 року аптекам компенсовано лише 459,4 млн. грн., а окремі фармацевтичні компанії вимагали в судовому порядку відшкодування вартості за відпущені в рамках програми ліки, що свідчить про недостатність фінансових ресурсів на реалізацію програми у 2018 році [8]. Однак позитивним моментом є те, що до списку безоплатних препаратів входять препарати не лише українських виробників, але й відомих іноземних компаній. Отже, щоби потрапити до нового переліку препаратів, які на 100% відшкодовуються за кошти держбюджету, компанія «КРКА» (Словенія) знизилася ціну майже на 72%. Ціни знизили також компанії «Orion» (Фінляндія) та «Astra Zeneca» (Швеція). В середньому ціни на препарати програми знизились майже на 7%.

Непрозорим у державі залишається механізм закупівель лікарських засобів та медичних виробів через міжнародні організації. Неможливо контролювати процес проведення торгів та визначення переможців, оскільки ці дані не оприлюднюються. Міжнародні організації публікують результати вже за фактом проведених закупівель. При цьому закупівлі завжди здійснюються з передплатою, а поставка лікарських засобів та медичних виробів затягується на невизначений період. Так, на початку 2017 року міжнародним агенціям були перераховані бюджетні кошти, а поставки препаратів на кінець року

були виконанні лише на 64%. За окремими державними програмами поставки ліків та медичних виробів не відбулися або відбулися в незначній кількості. Серед таких програм слід назвати закупівлю препаратів для лікування туберкульозу та засобів для його діагностики. Водночас частково перераховані кошти для здійснення закупівель за кошти бюджету 2018 року.

Таким чином, належне фінансування фармацевтичної галузі дає змогу модернізувати та розширити виробничі потужності, підвищити технологічний рівень фармавиробництва, розробити нові препарати, забезпечити контроль якості продукції відповідно до міжнародних стандартів, зберегти наукову базу, створити спеціалізовані детермінанти конкурентної переваги держави.

Висновки з цього дослідження. Ґрунтуючись на результатах дослідження, пропонуємо такі заходи вирішення проблем недостатнього фінансування розвитку фармацевтичної галузі держави для запобігання негативним тенденціям макроекономічної динаміки, як надання урядових гарантій під час залучення іноземних інвестицій у фармагалузь; збільшення обсягів кредитів та їх раціональне спрямування на забезпечення

розвитку наукоємних фармацевтичних підприємств; впровадження пільгового кредитування інноваційних та експортно орієнтованих фармацевтичних проектів, що передбачені державними програмами пріоритетного розвитку; розвиток мікрокредитування, що дає змогу реалізувати спеціальний підхід до оцінювання кредитоспроможності малих фармацевтичних підприємств, здешевлює мікрокредити для позичальників за збереження досить високого рівня рентабельності; активізація співпраці в наукових дослідженнях з винаходу нових лікарських форм, трансферу науково-технічних та маркетингових технологій, упровадження досвіду інших країн в галузі медичного страхування та пільгового забезпечення медикаментами соціально чутливих верств населення; виключення можливостей дискримінації продукції вітчизняних товаровиробників під час оголошення тендерів на закупівлю лікарських засобів та медичних виробів за рахунок бюджетних коштів.

Вжиття цих заходів стимулюватиме розвиток фармацевтичної галузі держави та дасть змогу максимально збільшити її внесок у національну економіку, здобути конкурентні переваги на світових ринках лікарських засобів та виробів медичного призначення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Голубка В. Розвиток фармацевтичного ринку України в площині статистичних оцінок. Економіка і фінанси. 2015. № 1. С. 8–14.
2. Державна служба статистики України: статистична інформація. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Котвіцька А., Костюк В. Дослідження сучасних підходів до формування асортиментної політики вітчизняних фармацевтичних підприємств. Соціальна фармація в охороні здоров'я. 2016. Т. 2. № 2. С. 37–43.
4. Круп'як І. Інвестування фармацевтичної галузі держави. Четверті наукові читання пам'яті С.І. Юрія: збірник наукових праць (Тернопіль, 27 листопада 2018 року). Тернопіль: ТНЕУ, 2018. С. 58–62.
5. Кубарєва І. Аналіз сучасних тенденцій соціально-ефективної організації фармацевтичного забезпечення населення сільської місцевості в Україні. Фармацевтичний журнал. 2015. № 5. С. 8–14.
6. Литвиненко Л., Собкова А. Перспективи розвитку фармацевтичного ринку України в умовах поглиблення процесів євроінтеграції. Проблеми підвищення ефективності інфраструктури. 2015. № 40. С. 51–56.
7. Магалецький К. Економіка та фармацевтичний ринок України: як завершився минулий рік і що чекає попереду? Інвестиційна ситуація в Україні. 2018. URL: <https://www.apteka.ua/article/447493>.
8. Аналітична інформація. Аптека. URL: <https://www.apteka.ua>.

REFERENCES:

1. Holubka V. (2015). Rozvytok farmatsevychnoho rynku Ukrainy v ploshchyni statystychnykh otsinok [Development of the pharmaceutical market of Ukraine in the field of statistical estimations]. Economics and Finance, no. 1, pp. 8–14.
2. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy: statystychna informatsiia [State Statistics Service of Ukraine: statistical information]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Kotvitska A., Kostyuk V. (2016). Doslidzhennia suchasnykh pidkhodiv do formuvannia asortymentnoi polityky vitchyznianskykh farmatsevychnykh pidpriemstv [Research of modern approaches to the formation of assortment policy of domestic pharmaceutical companies]. Social Pharmacy in Public Health, t. 2, no. 2, pp. 37–43.

4. Krupiak I. (2018). Investuvannia farmatsevychnoi haluzi derzhavy [Investing in the pharmaceutical industry of the state]. Fourth scientific reading in memory of S.I. Yurii: collection of scientific papers (Ternopil, November 27th 2018), Ternopil: TNEU, pp. 58–62.

5. Kubarieva I. (2015). Analiz suchasnykh tendentsii sotsialno-efektyvnoi orhanizatsii farmatsevychnoho zabezpechennia naseleння silskoi mistsevosti v Ukraini [Analysis of current trends in social and effective organization of pharmaceutical supply of population in Ukraine]. Pharmaceutical Journal, no. 5, pp. 8–14.

6. Lytvynenko L., Sobkova A. (2015). Perspektyvy rozvytku farmatsevychnoho rynku Ukrainy v umovakh pohlyblennia protsesiv yevrointehratsii [Prospects of development of the pharmaceutical market of Ukraine in conditions of deepening of European integration processes]. Problems of improving of the infrastructure efficiency, no. 40, pp. 51–56.

7. Mahaletskyi K. (2018). Ekonomika ta farmatsevychnyi rynek Ukrainy: yak zavershyvsia mynulyi rik i shcho chekaie poperedu? Investytsiina sytuatsiia v Ukraini [Economy and pharmaceutical market in Ukraine: how did the past year end and what's ahead? Investment situation in Ukraine]. Available at: <https://www.apteka.ua/article/447493>.

8. Apteka. Analychna informatsiia [Pharmacy. Analytical information]. Available at: <https://www.apteka.ua>.